

MUSTAQILLIK DAVRIDA NASR.

Farg'ona shahar 1-sonli texnikumi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Ashurova Oftobxon Xoshimovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada paydo bo'lgan davrda o'zbek nasrining taraqqiyot tamoyillari, mavzular ko'lami, badiiy tafakkurdagi tub burishlar va uslubiy izlanishlar tikish. Istiqlol yillarida o'zbek romani va hikoyalarining mafkuraviy qoliplaridan xalos bo'lish, inson yaratishi va ruxiy olamini tasvirlashdagi ba'zi erkinlik, jamiyatviy relizm hamjamiyatidagi modernistik o'zgarishlarning o'ziga xos sintezi tadqiq qiladi. Maqolada davrning etakchi adiblari ijod namunalari o'zbek nasrining falsafiy-estetik kontsepsiyasi ochib berilgan.

Kalit so'zlar: tozalik davri nasri, o'zbek romani, badiiy tafakkur, yangi realizm, modernizm, majziylik, psixologizm, milliy o'zlik, polifonik roman.

Mavzuning dolzarbligi. Milliy moliyaviy yillarida o'zbek holati, ayniqsa, bo'lish etakchi turimish nasr (proza) janri juda yaxshi va sermahsul rivojlanish yo'lini o'tkazib yubordi. Sovet davrida ishlab chiqarilgan «sotsialistik relizma» metodi va unga xosku sinfi, sozlangan mafravylik tamoyillaridan voz kechishi o'zbek nasrida yangi badiiy tafakkurning shakllanishiga olib keldi. Mustaqillik davri munosabat nasrida inson va jamiyat, tarix va bugungi kunsobodlari butunlay yangicha falsafiy-estetik mezonlar asosda talab etilyapti. Endilikda adabiyotning mahalliy markaziga «tipik sharoitdagi tipik xarakter» emas, balki o'zligini inglizga intilayotgan, ichkilikka qarshi to'la, fikrli Erkin Inson kontsepsiyasi chiqdi. Roman, qissa va hikoyalar janrlarida ichki ruxiy (psixologiya), shijoaty-majoziy obrazlar va jahon kuch tajribalaridan (shirli realizm, ekzistentsializm va b.) foydalanish tendentsiyasi kuchaydi. Shu bois, tajribalik davri o'zbek nasrining poetik to'g'riligini

va uslubiy tadrijini ilmiy asosda tizimli tadqiqot haqiqati zamonaviy adabiyotshunoslik oldida turgan eng muhim vazifalardan birdir.

Tadqiqotning maqsad — texnologik davri o'zbek nasrining etakchi badiiy tamoyillarini aniqlash, mavzular evolyutsiyasini kuzatish va uslubiy rang-baranglikni etakchi yozuvchilar asarlari misolida yordam berishdan iborat.

Psianalitik va kontseptual metod: Qahramonlar harakterini ishlatishda yozuvchi psixologlar yordam bergan badiy-ik uslublar matni tuzatishi vositasida ochib berilgan.

Tadqiqotning ob'ekti sifatida Odil Yoqubov, Pirimqul Qodirov, Tog'ay Murod, Erkin A'zam, Xurshid Do'stmuxammad, Nazar Eshonqul, Isajon Sulton va Ulug'bek himoyadam kabi odamlarning istiqlol yillarida yozgan yig'ilmagan va kichik nasriy asarlari oldi.

Olib borilganlar shuni qutqaradiki, tiklanish davri o'zbek nasri energiyat mazmunan yangilandi, balki shakl va uslub jihatidan ham tubdan baholashga uchradi. Mazkur davr nasrida quyidagi uchta asosi yo'nalish va kontseptual yutuqlar aniqlandi:

Tarixiy mavzu va milliy o'zlikni qayta ingliz

Mustaqilning dastlabki yillarida tarixga xolis nazar tashlab, tuzum davrida soxtalashtirilgan voqealar va shaxslar siymosini tiklash bosh vazifaga aylandi. Odil Yoqubovning «Alvido, ey davron» qissasi, Pirimqul Qodirovning «Amir Temur siymosi» roman-tadqiqoti, Muhammad Alining «Ulug' saltanat» epopeyasi tarixiy haqiqatni badiiy gavdalantirishda yangi qadam bo'ldi. Tog'ay Murodning «Bu dunyoda o'lib bo'lmaydi» romanida esa sho'ro tuzumining asl bosharasi va u yaratgan manqurtlashgan xarakterlar fojiasi yuksak badiiy ma'lumot bilan fosh etilibdi.

Psixologik tekshiruvning teranlashuvi va yangi realizm

Erkin A'zam («Shovqin», «G'oristonga yo'l»), Xurshid Do'stmuxammad («Bozor», «Donishmand Sizif») kabi o'z asarlarida jamiyatdagi ijtimoiy va ma'naviy-ruhiy evrilishlarni, o'tkazish davridagi kishilarning ichki iztiroblarini, shaxsning «ijtimoiy bozor» va «ma'naviyatini saqlab qolishga yordam beradi. Bu asarlarda inson характери biryoqlama (ijobiy yoki salbiy) emas, balki polifonik (ko'p ovoqli) va serqirra talab qilinadi.

Modernizm, kodray-majoziylik va konseptual nasr

Mustaqillik davri nasridagi uslubiy yo'nalishlarning qiyosiy yo'nalishi:

Услужий йўналиш	Etakchi vakillari	Asosiy badiiyalar va obrazlar tizimi
Milliy-tarixiy realistik nasr	va O. Yoqubov, P. Qodirov, M. Ali, Tog'ay Murod	Tarixiy haqiqat, milliy xarakter, jo'n va shirali xalq tili, xronologik bayon.
Ijtimoiy-psixologik nasr	E. A'zam, Do'stmuhammad, saqladim	X. Davr qarshiyatlari, zamondosh U. obrazi, inson ichki olamidagi «inqiroz», drama.
Falsafiy-metaforik va modernistik nasr	N. Eshonqul, I. Sulton, A. Dilmurod	Ketma va makon shartlilik, o'qish, mifologizm, surrealistik va majoziy obrazlar.

Biroq, vaqt va ilm olib tashlashlar shuni saqlashdi, o'zbek modernistik nasri shunchaki taqlid emas, milliy tafakkurning globallashuv davridagi tabiiy ehtiyoji natijasidir. Masalan, Isajon Sultonning romanlarida sharqona tasavvufiy qarashlar, islomiy falsafa va zamonaviy ilm-fan (genetika, raqamli texnologiyalar) yutuqlari badiiy ravishda uyg'unlashib ketgan. Bu o'zbek nasrining intellektual darajasi

yuksalغانidan dalolat beradi. Shu bilan birga, shaxsiy realizm yo'lidan borgan adiblar ham badiiy tilni, jumla tuzilishini tubdan yangiladilar. Ular jamiyat hayotidagi ijtimoiy va ma'naviy muvozanatning buzilishini kichik bir oila yoki birgina insonga yordam berishiga yordam beradi.

Mustaqillik davrida o'zbek nasri — milliy kuchimiz tarixidagi eng erkin, rang-barang va izlanishlarga boy davr sifatda etilish kerak. Nasr mafkuraviy taziqlardan to'liq ozod bo'lib, sof san'at darajasiga ko'tarildi.

Xulosa o'rnida quyidagi umumiydashgan fikrlarni ilgari surish mumkin:

- Mustaqillik yillarida o'zbek nasrida «inson kontseptsiyasi» tubdan o'z vaqtida va teranlashdi;
- Eski mafkuraviy romanlar o'rnini inson ma'naviyati, ichki olami, milliy o'zlikni anglash tuygusini tadqiq etuvchi polifonik va intellektual romanlar egalladi;
- Milliy nasrimiz jahon adabiyoti ijodkorlari bilan faol integratsiyalashib, xususiy relizm bilan birga modernizmning eng ilg'or elementlarini o'zlashtirdi va boyitdi.

FOYDALANILGAN ADBIYOTLAR

1. *Расулов Т.* Mustaqillik davri o'zbek nasri (Mavzular ko'lami va uslublar rang-barangligi). — Toshkent: Fan, 2011. — 215 b.
2. *Qo'shjonov М.* O'zbek romanining tadriji va taraqqiyoti. — Toshkent: Ma'naviyat, 2005. — 190 b.
3. *Eshonqul N.* Ijod falsafasi. Ilmiy-adabiy maqolalar to'plami. — Toshkent: Akademiyashr, 2018. — 310 b.
4. *saqlabdam U.* Badiiy tafakkur evrilishlari. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2013. — 240 b.
5. *Do'stmuhammad X.* Roman navosi va ma'muriyat mezonlari. — Toshkent: Muharrir, 2019. — 180 b.